

УДК 378.013

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

І.Є. Галушак

*кандидат економічних наук, доцент,**Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника*

У статті обґрунтовано концептуальні засади інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Розглянуто необхідність впровадження міждисциплінарної інтеграції у систему підготовки майбутніх економістів. З'ясовано, що саме інтеграція змісту професійної підготовки є ефективним засобом формування творчої особистості фахівця. Доведено виняткову важливість інтеграції знань у створенні науково-теоретичного підґрунтя процесу формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю.

Ключові слова: *інтеграція, міждисциплінарність, міждисциплінарна інтеграція, зміст професійної підготовки, майбутні фахівці економічного профілю.*

Висока якість підготовки сучасного фахівця забезпечується інтеграцією його фундаментальних та спеціальних знань із практичною підготовкою. Така інтеграція передбачає орієнтацію професійної освіти не тільки на засвоєння визначеного обсягу знань, але і на розвиток особистості, її пізнавальних і творчих здібностей, підготовку до самостійної діяльності й особистої відповідальності майбутніх фахівців, зокрема економічного профілю.

Нині уже очевидно, що нова цивілізація має починатися не з нової економіки, а з оновлених наукових знань, підходів, більш досконалих освітніх програм. Вимоги до якості професійної освіти змінюються з розвитком суспільства, економіки, науки. Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в Україні актуалізують інноваційно-інтелектуальну модель економіки. Досвід впровадження стандартів у економічній освіті показує, що вони не певною мірою відповідають особливостям формування професійної й ефективної системи економічного управління, що ускладнює інтеграцію в європейський освітній простір. Зокрема, крізь призму компетентнісної парадигми якість професійної освіти розглядається як комплекс характеристик результатів освітнього процесу, що визначають послідовне формування професійної компетентності, організаційної культури, здібностей до самоосвіти. У більшості випадків навчальні плани підготовки фахівців економічного профілю перевантажені дисциплінами, які часто непов'язані між собою логічно та не узгоджено викладаються в часі, а також недостатньо оперативно оновлюється зміст професійної підготовки фахівця.

У вітчизняній та світовій педагогіці накопичено значний науковий фонд з проблеми інтеграції (В. Буданов, О. Білик, С. Гончаренко, І. Козловська, О. Князева, В. Сидоренко та ін.), з систематизації наукових уявлень про міждисциплінарну інтеграцію (М. Антонов, М. Данилов, І. Огородніков, Л. Кулагіна, В. Максимова, Г. Юрков та інші), з своєрідності професійної підготовки фахівців економічного профілю (І. Каленюк, С. Мочерний, О. Падалка, Р. Костенко та інші). Водночас поза увагою дослідників залишилось обґрунтування концептуальних засад інтеграційного підходу як засобу формування системи підготовки фахівців економічного профілю.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні засади інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців саме економічного профілю.

На сучасному етапі розвитку освіти і науки набуває особливої актуальності проблема загальнонаукової методології, де поряд із процесами диференціації наукового знання за галузями, важливою стає його інтеграція. Висока насиченість змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх економістів дисциплінами, які вивчають досить різні галузі знань, породжують проблему неузгодженості різних сфер пізнання. Особливо гостро це виявляється при вивченні профільних та вибіркових наукових дисциплін.

У контексті заявленої проблеми спробуємо здійснити деякі термінологічні уточнення. Зауважимо, що нами розглядаються інтеграція та міждисциплінарність як наукові феномени.

Інтеграція – це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючий моноліт особливої якості [3, с. 58].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «інтеграція – це доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи» [1, с. 401]. Словосполучення «інтеграція навчання» у Педагогічному словнику тлумачиться як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [2, с. 16].

Ми вважаємо інтеграцію найвищим рівнем взаємодії наукових знань, оскільки вона містить усі аспекти результату як синтез (утворення нової якості), але водночас зберігає індивідуальні ознаки інтегрованих елементів. Ця обставина забезпечує можливість зворотного процесу диференціації на кожному з етапів інтеграції знань.

На наш погляд, власне інтеграція знань є теоретичною науковою основою для формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, в умовах посилення уваги до інтелектуального капіталу сучасного суспільства де набуває надзвичайно великого значення когнітивна діяльність людини.

Уточнимо дослідницьку позицію щодо поняття «міждисциплінарність» і різні підходи його визначення. Так, у словнику Вебстера [8] подано таке визначення: «міждисциплінарність включає дві або більше академічних наукових дисциплін». У словнику «Ворднет» Принстонського університету вказано, що міждисциплінарність – це співпраця двох або більше предметних галузей [7]. У словнику «Вікіпедія» даний термін відносять до освіти та навчання і визначають як особливість знань, які перетинають кілька встановлених дисциплін або традиційних галузей знань.

Американський учений соціолог Еверет Х'юз визначає міждисциплінарну програму навчання як таку, що «об'єднує кілька предметів в один активний проект». Термін «міждисциплінарний» часто використовують в освітній сфері, коли дослідники двох і більше дисциплін об'єднують у загальний фонд свої підходи і трансформують їх так, щоб вони стали прийнятними для вирішення певних освітніх проблем. Міждисциплінарність включає розгляд предмету з різних сторін і різними методами, пронизуючи дисципліни й утворюючи новий спосіб розуміння предмета.

Розглянемо специфіку використання міждисциплінарного підходу у професійній підготовці саме майбутніх економістів. Зазначимо, що сучасні вимоги до якості вищої освіти безпосередньо пов'язані з необхідністю досягнення результатів у пріоритетних напрямках розвитку науки, технологій і техніки. Відомо, що наукові і технологічні прориви здійснюються, як правило, на межі наук, у результаті комплексних досліджень об'єктів і пов'язаних з ними проблем. При цьому під міждисциплінарними дослідженнями здебільшого розуміється комплексне вивчення єдиного предмета досліджень представниками різних наукових дисциплін.

Міждисциплінарність розглядається як форма організації наукового знання, заснованого на певних зв'язках між науковими дисциплінами (галузями знань), методами і технологіями, що забезпечують розв'язання комплексних науково-технічних проблем; характеризується властивостями інтегративності дисциплін, що передбачає перенесення методів досліджень з однієї дисципліни в іншу. Отож, міждисциплінарність вимагає синтезу одержаних результатів у рамках різних наукових дисциплін.

У системі вищої освіти формування фахових компетенцій випускників в різних галузях знань, пов'язаних із здійсненням міждисциплінарних досліджень, забезпечується міждисциплінарними освітніми програмами. Основною ознакою міждисциплінарності освітніх програм є їх широкопрофільна підготовка. Міждисциплінарність освітніх програм ґрунтується на інтегрованих наукових напрямках, що виникли на межі наук. Проте нині українські виші готують, головним чином, вузьких фахівців у конкретних галузях професійних знань, які не мають достатнього спектру компетенцій для ефективної наукової й інноваційної діяльності у рамках стратегічно важливих напрямів розвитку науки.

У сучасних соціально-економічних умовах актуальним завданням є підготовка конкурентоздатних фахівців – творчо мислячих, які володіють ефективною методологією науково-дослідницької і виробничої діяльності на межі галузей наукових знань. Тому перспективним напрямом розвитку системи професійної підготовки є розширення міждисциплінарних освітніх програм.

Проектування міждисциплінарних освітніх програм повинно ґрунтуватися, передусім, на принципах інтеграції змісту освіти в різних предметних галузях, профілях, напрямках підготовки. Основою для інтеграції є освітні програми системи вищої і післядипломної освіти. Під інтегрованими міждисциплінарними освітніми програмами розуміємо програми, що реалізуються за інтегрованими навчальними планами. Як переконує практика вищої школи, застосування різних інструментів інтеграції декількох освітніх програм підготовки зумовило відмінність видів інтегрованих освітніх програм.

Інтеграція може бути і в межах освітніх програм одного освітньо-кваліфікаційного рівня, що належать до різних предметних галузей знань, коли реалізується паралельне навчання за інтегрованими програмами (так звані дуальні програми), наприклад: бакалавр різних напрямів підготовки.

Інтеграція може бути в межах декількох освітньо-кваліфікаційних рівнів, коли відбувається послідовне навчання за інтегрованими програмами підготовки, наприклад: бакалавр одного профілю – магістр іншого профілю підготовки.

Отже, послідовні інтегровані програми будуються на принципах інтеграції предметної галузі підготовки, узгодженості змісту, форми і періодів навчання. Основною метою таких програм є розширення фундаментальної підготовки випускників ВНЗ, формування додаткових компетенцій, необхідних для вирішення комплексних фундаментальних і прикладних завдань на межі суміжних галузей знань. Прикладом можуть слугувати дисципліни «Господарське право» та «Міжнародне право», які є на усіх економічних спеціальностях та здійснюють правову підготовку студентів. Основна їх мета – здійснити правову підготовку, спрямовану на формування інтелектуального потенціалу висококваліфікованих працівників, що опанували основи теоретичних знань у сфері міжнародного права, необхідні для майбутньої трудової діяльності. Зміст курсу також включає формування у майбутніх економістів сукупності стійких знань із правового регулювання майнових та управлінських відносин між суб'єктами господарювання.

Інтеграція змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю виступає як засіб формування його творчої особистості. Концепція підготовки фахівців нового типу вимагає володіння наскрізним багатоваріантним циклом творчої праці від пошуку нових принципів та ідей до розробки і впровадження в життя і виробництво нової техніки, нових технологій на основі максимальної автоматизації процесів обробки інформації та їх практичної реалізації [5]. Головна мета навчальних дисциплін – підготувати і сформувати спеціалістів зі своєю «індивідуальною системою» творчого мислення.

Суспільна проблема формування творчо мислячого фахівця визначає сутнісний зміст інтеграції як дійового педагогічного засобу. Інтеграція знань потребує творчого, прогностичного підходу, врахування особливостей параметрів знань; виявлення специфіки структурування предметних та інтегрованих знань; передбачає застосування адекватних змісту форм, методів, засобів навчання. Інтеграція сприяє виробленню професійного мислення, оскільки психологічні основи професійного навчання пов'язані з формуванням інтегративних понять, умінь і навичок узагальненого характеру.

Зауважимо, що багаторівневність реалізації інтегративного підходу до змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю передбачає виділення відповідних рівнів інтеграції [6, с. 14]: загальнонауковий, міждисциплінарний, міжцикловий та внутрішньодисциплінарний. На загальнонауковому рівні інтегративні горизонтальні зв'язки простежуються у всіх трьох циклах: загальноосвітньому, загальнопрофесійному, професійному.

Основним засобом реалізації горизонтальної складової інтеграції служить встановлення міждисциплінарних і міжциклових зв'язків, що забезпечують цілісність, системне уявлення про галузь. Вертикальні інтегративні зв'язки в структурі змісту циклів простежуються й за напрямками: розробки наукових ідей у змісті предметів загальноосвітнього циклу з виходом на категорію інтеграції у загальноосвітній підготовці; технічного та технологічного втілення ідей на практиці у змісті предметів загальнопрофесійного циклу з виходом на категорію інтеграції у змісті загальнопрофесійних дисциплін; практичної реалізації наукових ідей у матеріальному виробництві у змісті професійних модулів професійного циклу з виходом на категорію інтеграції у змісті професійного циклу. Внутрішньодисциплінарний рівень інтеграції змісту професійної підготовки характеризується планомірним переходом від загальних закономірностей інтеграційних процесів у навчальному пізнанні до часткових, методичних.

На наш погляд, більш теоретично обґрунтованим до виділення рівнів інтеграції є підхід, який відповідає рівням формування змісту освіти за В. Краєвським [4, с. 40-47]. На рівні загального теоретичного представлення зміст освіти виступає як уявлення про склад (елементи), структуру (зв'язки між елементами) і функції соціального досвіду в його педагогічному трактуванні: склад пізнавальної діяльності, фіксований у формі її результатів – знань; здійснення відомих способів діяльності – у формі умінь діяти за зразком; творчої діяльності – у формі умінь приймати нестандартні рішення у проблемних ситуаціях; здійснення емоційно-ціннісних відносин – у формі особистісних орієнтацій. Ці елементи утворюють структуру змісту, вони взаємопов'язані таким чином, що кожен попередній елемент служить передумовою для переходу до наступного. На рівні навчального предмета конкретизується уявлення про склад змісту освіти, визначаються його місце і функції у педагогічному процесі. На рівні навчального матеріалу реально наповнюються елементи змісту, позначені на першому і другому рівнях. На четвертому рівні зміст освіти існує не в проекті, а в педагогічній дійсності, всередині практичної діяльності навчання. На п'ятому рівні зміст виступає як кінцевий результат навчання, стає надбанням особистості студента. На кожному рівні зміст представлено як систему за головними її характеристиками: складом, структурою і функціями.

На наш погляд, викладений вище підхід слугує основою для побудови окремих моделей інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю.

Зазначимо, що останнім часом все більшого поширення при підготовці фахівців економістів набувають так звані міждисциплінарні програми та інтегровані курси. Бурхливий розвиток науки і техніки робить вузьку спеціалізацію у ряді випадків неприпустимою. Тому підготовка висококваліфікованих фахівців часто вимагає впровадження особливих навчальних програм, що базуються на міждисциплінарному підході. Як засвідчує практика, міждисциплінарні програми і курси забезпечують необхідну багатопрофільність професійної підготовки економістів.

Пошук ефективних форм і методів формування професійних компетентностей майбутніх економістів у процесі навчання визначив головне завдання – посилити міждисциплінарну інтеграцію навчальних дисциплін.

Аналіз міждисциплінарних освітніх програм, які реалізуються провідними вітчизняними університетами, показав, що в основі їх розроблення лежать принципи інтеграції освітньої і дослідницької складових. Інтеграція передбачає не просте додавання окремого змістовного блоку для розширення компетенцій, що формуються, а одержання двох різних професійних кваліфікацій. Інтегрований навчальний план забезпечує оптимізацію управління навчальним процесом.

Цікавим та ефективним, на нашу думку, є створення й реалізація курсу «Управління економічною безпекою бізнесу» для спеціальності «Менеджмент організацій та адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності». Вивчаючи даний курс, студенти вчаться оцінювати потенціал економіко-правових умов та ризиків укладання міжнародних комерційних контрактів; планувати та бюджетувати контрактну діяльність; організувати зовнішньоекономічну контрактну діяльність та складати міжнародні комерційні контракти; контролювати виконання та оцінювати ефективність контрактів, аудиту контрактної діяльності; коригувати напрями контрактної діяльності тощо.

Іншим є інтегрований курс «Управління фінансовими ризиками». Відомо що на ринку праці серед економістів, працівників фінансових служб, бухгалтерів і менеджерів найбільш затребуваними є фахівці, які обізнані з основами права. Тому знання права є однією з важливих умов майбутньої успішної професійної діяльності. Метою вивчення курсу є формування системи теоретичних і практичних знань студентів щодо забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками шляхом навчання основам правових та економічних аспектів управління; вивчення основних понять системи правової діяльності, що має безпосереднє відношення до фінансових ризиків; складових міжнародної системи впливу на фінансові ризики.

Отже, наведені інтегровані навчальні курси у системі економічної освіти сприяють поглибленню знань із різних навчальних дисциплін, і як наслідок, сприяють активізації розумової і пізнавальної діяльності студентів.

Вивчення вітчизняної практики і світового досвіду показало, що використання інтегрованих міждисциплінарних освітніх програм та курсів забезпечує ефективну модернізацію системи професійної підготовки наукових кадрів відповідно до вимог ринку праці.

До подальших відносимо дослідження та розробку шляхів реалізації концептуальних засад інтеграції змісту професійної підготовки майбутніх економістів у конкретних умовах навчального процесу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Короткий термінологічний словник з педагогіки / Укладач С. Г. Мельничук. – Кіровоград, 2004. – 58 с.
4. Краевский В. В. Методология педагогики : новый этап / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.
5. Кузнецов Ю. М. Концепція розвитку творчої активності майбутніх фахівців / Ю. М. Кузнецов // Інформаційний вісник АН ВШ України. – 2003. – № 3 (11-16). – 99 с.
6. Попова Г. Г. Конструирование интегрированного содержания образовательных программ в учреждениях системы начального профессионального образования : автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. Г. Попова. – Владивосток, 2011. – 26 с.
7. WordNet Search. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wordnetweb.peinceton.edu/perl/webwn>.
8. Interdisciplinary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/interdisciplinary?show=0&t=136811091>.

Галушак І. Є. Концептуальные основы интеграции содержания профессиональной подготовки будущих специалистов экономического профиля.

В статье обоснованы концептуальные основы интеграции содержания профессиональной подготовки будущих специалистов экономического профиля. Рассмотрена необходимость внедрения междисциплинарной интеграции в систему подготовки будущих экономистов. Выяснено, что именно интеграция содержания профессиональной подготовки является эффективным средством формирования творческой личности специалиста. Доказана исключительная важность интеграции знаний в создании научно-теоретической основы процесса формирования содержания профессиональной подготовки будущих специалистов экономического профиля.

Ключевые слова: интеграция, междисциплинарность, междисциплинарная интеграция, содержание профессиональной подготовки, будущие специалисты экономического профиля.

Galushchak I. Y. Conceptual basis of integration of content of professional preparation for future economic profiles.

The article substantiates the conceptual principles of integration of the content of professional training of future specialists of the economic profile. The necessity to introduce of interdisciplinary integration into the system of preparation of future economists is considered. It is revealed that the integration of the content of vocational training is a means of forming a creative personality of a specialist. It is proved that the integration of knowledge is a theoretical scientific basis for the formation of the content of professional training of future specialists in the economic field.

Key words: integration, interdisciplinary, interdisciplinary integration, content of vocational training, future specialists of economic profile.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Гнезділова К.М.